

Wonen in een arme buurt

AUTEURS HELEN KRUYTHOFF, MARCO VAN DER LAND, GELSKE VAN DALEN & WENDA VAN DER LAAN BOUMA-DOFF
FOTOGRAFIE ROGIER VAN DER GROEP & AXEL SMITS

De zon schittert op het water aan de Houtmankade als ik naar buiten stap. Ik heb net op het politiebureau een lang gesprek gevoerd met een van de buurtregisseurs van de Spaarndammerbuurt. Ik kijk om me heen. Ik vind het een mooie straat en hij is brandschoon. Zou dat altijd zo zijn of is de reinigingsdienst net langs geweest?

Samen met collega's probeer ik meer inzicht te krijgen in de redenen waarom mensen in een arme stadsbuurt terecht komen en daar al dan niet blijven. Is het alleen omdat ze elders niet aan de bak komen? Of verkiezen ze deze buurt boven alle andere buurten waar veel goedkope woningen staan? En als ze eenmaal in de buurt wonen, vinden ze dan snel hun draai of voelen ze zich er gevangen?

De Amsterdamse Spaarndammerbuurt is onderwerp van een van onze casestudies. We gaan er vanuit dat zowel de 'hardware' van de buurt, de tastbare, fysieke omgeving, als de 'software', de invulling van de buurt met en door bewoners, er toe doen. Beide zijn van belang voor de context waarin keuzes voor een bepaalde buurt worden gemaakt – of juist onmogelijk zijn. Ze zijn ook van invloed op de mate waarin mensen tevreden zijn met hun woonsituatie. Elders hebben we de tevredenheid van bewoners en de manier waarop zij de buurt beleven in verband gebracht met de mate waarin men keuzevrijheid had om er te gaan wonen of te blijven wonen. Hier richten we ons vooral op de betekenis van de buurt voor bewoners.

'Hardware'

De Spaarndammerbuurt is grotendeels een vroegtwintigste-eeuwse buurt. Tussen 1915 en 1930 kregen de architecten De Klerk en Kramer, gesteund door sociaal-democratische wethouders, de opdracht van de gemeente en woningbouwverenigingen om mooie arbeiderswoningen te bouwen. In de jaren van de stadsvernieuwing, tussen 1970 en 1985, is het karakter van de buurt als 'goedkoopste-eiland' gehandhaafd. Particuliere huurwoningen die in slechte staat

verkeerden, werden gesloopt en vervangen door sociale huurwoningen. De historische strijd om betaalbaarheid is in de Spaarndammerbuurt succesvol geweest: er staan overwegend relatief kleine sociale huurwoningen.

De buurt bestaat uit twee duidelijk te onderscheiden delen. Het westelijke deel bevat oudbouw uit de jaren dertig, terwijl het oostelijke deel vrij veel nieuwbouw bevat. De buurt wordt ingesloten door een spoor, de Houthavens en het Westerkanaal, waardoor het een tamelijk geïsoleerde ligging heeft. Met het nieuwe stedenbouwkundige plan voor de Houthavens zal daar verandering in komen. In het plan wordt veel aandacht besteed aan het leggen van verbindingen met de buurt. De centrale gedachte is dat de Spaarndammerbuurt zal meeliften met de economische effecten en de positieve uitstraling van de nieuwe woningen en werkgelegenheid in de havens.

In de oude buurt moet de Spaarndammerstraat als economische ader de verbinding leggen tussen oud en nieuw. De straat is geheel vernieuwd. Nieuwe winkels en bedrijven vullen gaandeweg de plekken op van winkeliers die de afgelopen decennia de buurt verlieten. De helft van de circa 5000 woningen in de 'oude' Spaarndammerbuurt worden in de komende jaren aangepakt met verschillende soorten ingrepen: renovatie, samenvoeging en sloop. Daarna zal het aandeel sociale huurwoningen zijn gedaald van 87 naar 70 procent. We deden het buurtonderzoek eind 2003. De herstructurering was toen al in volle gang, maar de Spaarndammerstraat moest grotendeels nog worden aangepakt. De plannen voor de Houthavens liepen vertraging op en zullen pas vanaf 2007 gerealiseerd worden.

'Software'

De Spaarndammerbuurt zit in de lift. Uit de monitorstudie 'Wonen in Amsterdam 2005' blijkt bijvoorbeeld dat de tevredenheid van bewoners in de periode 2003-2005 sterk is toegenomen. Desondanks is de Spaarndammerbuurt één van de armste buurten van Amsterdam. In vergelijking

Elke stad heeft arme buurten, die vaak als de 'afvoerputjes' van de stad worden beschouwd. Maar ook in een arme buurt kan het prettig wonen zijn.

met heel Nederland staan er twee keer zoveel huishoudens op de laagste tree van de inkomenstrap. Ook vergeleken met andere buurten in Amsterdam met een laag gemiddeld inkomen, scoort de buurt op dit punt hoog.

De huishoudens zijn over het algemeen klein, maar anders dan in sommige andere buurten van Amsterdam komt dit niet door de aanwezigheid van veel studenten. In de Spaarndammerbuurt wonen veel niet-werkenden, vaak arbeidsongeschikten en ouderen, maar ook jongere langdurig werklozen. In gesprekken met professionals werden we er meer dan eens op gewezen dat de Spaarndammerbuurt in de loop der tijd een soort opvangbuurt is geworden voor ex-daklozen, ex-verslaafden en ex-psychochiatrische patiënten. Woningcorporaties hebben daarin ook een taak. De goedkoopste woningen komen daar het eerst voor in aanmerking en daar zijn er veel van in de Spaarndammerbuurt.

De armoede en daarmee gepaard gaande meerdimensionale problemen is iets wat de professionals steeds benadrukken. Het is een situatie die zich zowel bij allochtone als autochtone Nederlanders voordoet. "De problematiek van de Nederlandse en niet-Nederlandse bevolking verschilt in de

Spaarndammerbuurt lang niet zoveel als wanneer je heel Amsterdam zou nemen," aldus de projectleider Sociale Wijk aanpak. Ongeveer de helft van de bewoners is autochtoon. Veel van deze bewoners wonen in de nieuwbouw aan en rond het Suikerplein. Na Nederlanders zijn Surinamers (twaalf procent) en Marokkanen (elf procent) de meest voorkomende groepen. Verschillende professionals noemen dit "een goede balans die kenmerkend is voor de Spaarndammerbuurt".

De meeste bewoners vinden ook dat er een goede sociale mix in de buurt is of zeggen helemaal niet in groepen te denken. Slechts een enkele bewoner spuit ongenueanceerde kritiek op de toename van 'buitenlanders' die de buurt verpesten. Een ander heeft geen prettig gevoel bij het samenscholen van bepaalde groepen op straat. Een VUT-ter van Surinaamse afkomst woont al heel lang in de buurt en voelt zich helemaal Spaarndammerbuurter: "De buurt heeft me omhelsd. Ik heb me nooit gediscrimineerd gevoeld en ik ga hier nooit meer weg."

Sinds de start van de herstructurering zijn er wel veranderingen in de bevolkingssamenstelling. Woningen die leegkomen worden tijdelijk verhuurd en zijn een buitenkansje

voor starters die elders weinig kans maken, vaak studenten en jonge werkenden. Vergelijken met een groot deel van de bevolking zijn dit redelijk koopkrachtige bewoners. Hoewel er mensen zijn die mopperen dat niet iedereen elkaar meer kent, zien de geïnterviewde professionals ook voordelen van deze verschuivingen. Het kan goed zijn voor de middenstand en verfrissend voor de sociale contacten in de buurt.

Leefbaarheid

In leefbaarheidsonderzoeken scoort de Spaarndammerbuurt over het algemeen naar het Amsterdamse gemiddelde. Opvallend zijn de relatief gunstige scores op overlast door criminaliteit en onveiligheidsgevoelens. Volgens de buurtregisseur zijn de criminaliteitscijfers in de Spaarndammerbuurt inderdaad laag vergeleken met andere arme buurten. "Niet dat er hier niets gebeurt..." Het is ook niet zo dat bepaalde etnische groepen zich meer dan anderen profileren in criminaliteit. "Natuurlijk heb ik asociale gezinnen die in de drugshandel zitten, waarbij opa al drugsdealer was en vader en zoon dus ook. Maar dit komt in alle bevolkingsgroepen voor," aldus de buurtregisseur. Twee vrouwelijke bewoners vertellen ons dat ze zich 's avonds onveilig

voelen, maar twee anderen vrouwen voelen zich juist uitgesproken veilig. Ook andere bewoners vinden dat er vergeleken met andere Amsterdamse buurten weinig agressie en veel rust in de buurt is.

Het grootste probleem waarmee de buurtregisseur te kampen heeft, is gehorigheid en daaruit voortvloeiende burenruzies. Hij heeft in dit verband ook kritiek op de corporaties. In de renovatieplannen is te weinig aandacht voor inpandige geluidsisolatie, met name vloerisolatie, vindt hij. Dit zou een heleboel overlast en dus ergernis en problemen wegnemen. Vijf van de twintig bewoners die wij spraken gaven aan dat ze hun woning veel te gehorig vonden. Rommel, zwerfvuil en hondenpoep is een andere bron van ergernis.

De achteruitgang van de middenstand is ook een veelgehoorde klacht. De Surinaamse VUT-ter die overigens zo verknocht is aan de buurt vindt het "maar een dooie boel, vergeleken met vroeger. Cafés zijn gesloten en allerlei speciaalzaken die je hier vroeger had, zoals de viswinkel, zijn weg." Toch zijn er enkele anderen die de nabijheid van winkels juist roemen. "Je hebt hier alles bij de hand," en: "het is hier gezellig dorps." Afgezien van een paar minpunten roemen de bewoners zich over het algemeen tevreden over de leefbaarheid in de buurt. De goede bereikbaarheid met openbaar vervoer en de auto is een groot pluspunt en ook de nabijheid van het Westerpark wordt door de meeste bewoners erg gewaardeerd. Verder roemt men de mooie gebouwen en plekjes, de rust, de gezelligheid en het leuke volkse karakter.

Participatie en binding

Het georganiseerde overleg tussen huurders en verhuurder verschilt per complex. Sommige hebben geen bewonerscommissie en daar wordt de leemte soms gevuld door een toezichthouder (bewoner). Zij vormen een belangrijke schakel tussen bewoners en de corporatie en onderhoudsbedrijven. Deze toezichthouders worden door bewoners en corporatie zeer gewaardeerd, vertelt een corporatiemedewerker. Het betrekken van brede lagen van de bevolking in de bewonersvertegenwoordiging vormt wel een probleem. Het zijn meestal oudere, autochtone Nederlanders die een actieve rol op zich nemen.

Sociale participatie wordt gestimuleerd

door de activiteiten van Buurtbeheer en andere organisaties. Er zijn drie buurthuizen die erg actief zijn. Er worden bijvoorbeeld kooklessen gegeven en speciale middagen georganiseerd voor allochtone vrouwen. In de Spaarndammerstraat is er een Tienreactiefwinkel, waar kinderen na schooltijd naartoe kunnen gaan om bijvoorbeeld meer vertrouwd te raken met de computer.

"De buurt heeft me omhelsd. Ik ga hier nooit meer weg."

Het mooiste project vindt de buurtregisseur het huiskamerproject 'Effe bij moeder an', omdat het gericht is op sociaal geïsoleerde mensen en opgezet is door vrijwilligers. Men kan binnenlopen voor een kopje koffie, zomaar, of om een buurtgenoot om hulp te vragen. Het project wordt gesubsidieerd door het stadsdeel. Een ander vrijwilligersinitiatief is het uitlenen van kano's en bootjes aan kinderen. En dan heb je de buurtvaders: vaders uit verschillende etnische groepen die de jeugd een beetje in het gareel houden.

De buurtregisseur vertelt dat de Marokkaanse en Turkse gemeenschappen ook veel doen voor hun eigen groep. Er is natuurlijk de moskee, maar ook een Marokkaanse ouderencollege, een hamam en een jongerencentrum, de laatste vooral voor Marokkaanse jongeren. "Er zijn zoveel verenigingen dat we altijd gebrek hebben aan ruimtes," stelt de projectleider Sociale Wijkaanpak.

De betrokken professionals hebben de indruk dat er sprake is van een sterke buurtgebondenheid, ook bij bewoners van niet-Nederlandse afkomst. "Mensen wonen vaak al heel lang in de buurt, men kent elkaar, de kinderen zitten op school, krijgen er vriendjes enzovoort." De projectleider Sociale Wijkaanpak noemt als voorbeeld een Marokkaanse man die haar benaderde tijdens een voorlichtingsavond. Hij had vier kinderen en een veel te kleine woning. De corporatie hielp hem maar niet aan een grotere, was de klacht. Navraag leerde dat hem wel degelijk een grotere woning was aangeboden, maar niet in de Spaarndammerbuurt. Daar wilde hij onder geen beding naartoe verhuizen.

Jongeren van verschillende afkomst hebben hun eigen plekken in de buurt. Het Suiker-

plein is bijvoorbeeld de ontmoetingsplaats voor jongeren van Surinaamse en Antilliaanse afkomst. Op het Zaandammerplein komen meer jongens van Marokkaanse afkomst. Maar er zijn ook hangplekken waar je dan weer Nederlandse, dan weer Surinaamse en dan weer Marokkaanse jongens ziet, soms ook aardig gemixt, vertelt de buurtregisseur. Waar jongens uit alle bevolkingsgroepen gezamenlijk naar toe gaan is de voetbalvereniging Sport Verbreedert.

Een graadmeter voor de binding aan de buurt is de reactie van mensen als ze te horen krijgen dat ze moeten verhuizen in verband met sloop of renovatie.

De medewerker herhuisvesting

van De Key merkt dat vrij veel mensen toch graag in de buurt willen blijven. Ze willen dan wél een betere woning, of ze willen graag in een beter deel van de buurt terecht komen. "Het is niet zo dat de meeste mensen de kans grijpen om de buurt te verlaten."

De meeste nieuwkomers die wij interviewden hebben geen positieve keuze gemaakt voor de Spaarndammerbuurt. Zij moesten of wilden weg uit een andere buurt en zijn in deze buurt geplaatst. Sommigen waren er huiverig voor vanwege de slechte reputatie van de buurt, maar nu vinden ze het alleszins meevallen. De meesten waren niet van plan om uit de buurt te verhuizen. Wie wel verhuisplannen had zei niet vanwege negatieve buurtkenmerken te willen verhuizen. Maar er zijn nog leukere buurten in Amsterdam, zoals de Jordaan, Oud-Zuid, het Prinseneiland. Anderen wilden de stad intuiëren voor een 'dorpje in het groen'. Of men wilde gewoon ook wel eens wat verandering in het leven.

Het lijkt niet waarschijnlijk dat in de laatste decennia veel mensen een positieve keuze hebben gemaakt voor de 'oude' Spaarndammerbuurt. Zowel de 'hardware' als de 'software' van de buurt maakte het een van de weinige plekken in Amsterdam waar ze terecht konden, hetzij vanwege lage huren, hetzij vanwege de geringe populariteit en daardoor relatief lage benodigde woonduur. De keuze voor de Spaarndammerbuurt voor instromers wordt dus mede bepaald door het gebrek aan keuzevrijheid in de rest van de stad. Ook de meest recente ontwikkelingen lijken niet te zorgen voor een instroom van veel mensen die zich er vanuit een positieve keuze vestigen. Door

de herstructurering neemt de druk op de woningvoorraad toe. Van de mensen die vanwege sloop of renovatie moeten verhuizen moet zestig procent in de buurt gehuisvest worden. Woningen die beschikbaar zijn voor niet-urgenten zijn daardoor over het algemeen de minst aantrekkelijke, wat bijdraagt aan het 'minimum-choice' vestigingspatroon.

Toch lijkt de Spaarndammerbuurt mee te vallen als men er eenmaal woont. Daarover is overeenstemming tussen professionals en bewoners. De redelijk grote tevredenheid onder de huidige bewoners is onder andere te danken aan 'hardware'-factoren als de goede prijs-kwaliteitverhouding van gerenoveerde woningen, de goede bereikbaarheid met openbaar vervoer en per auto en de nabijheid van het Westerpark. Maar ook de 'software' is aantrekkelijker geworden. De Spaarndammerbuurt is een relatief veilige buurt vergeleken met andere achterstandsbuurten en er zijn geen grote sociale tegenstellingen tussen bevolkingsgroepen. De inzet van en samenwerking tussen Buurtbeheer, de buurtregisseurs en de Sociale wijk aanpak levert een belangrijke bijdrage aan de leefbaarheid in de buurt. Maar ook van de kant van bewoners komen er initiatieven die getuigen van betrokkenheid en de leefbaarheid vergroten. Dat veel mensen een binding met de buurt hebben

blijkt uit de animo voor koopwoningen. Ook willen sommige mensen, ook als ze elders een betere woning kunnen krijgen, toch graag in de buurt blijven wonen. Anderen zouden echter de buurt gemakkelijk voor een andere inruilen, ook al hebben ze het goed naar hun zin. De betekenis van de buurt verschilt echter sterk. De tijdelijke verhuur van aan te pakken woningen aan studenten en andere jonge bewoners geeft enerzijds reden tot ontevredenheid bij de 'oude garde' die de sociale samenhang hierdoor aangetast ziet worden. Anderzijds zien sommige professionals de instroom van deze vaak hoger opgeleide bewoners juist als een positieve impuls, vanwege het nieuwe bestedings- en activiteitenpatroon dat zij met zich meebrengen. Het zijn mogelijk trendsetters voor een meer populaire Spaarndammerbuurt in de toekomst, want het is een buurt met potentie.

De auteurs (mailto:mailbox@otb.tudelft.nl) zijn onderzoekers bij het Onderzoeksinstituut OTB van TU Delft. Zij richten zich in hun onderzoek vooral op het thema Sociale en Ruimtelijke Integratie en zijn betrokken bij het meerjarige onderzoeksproject Woonkeuze, keuzebeperkingen en buurbeleving van bewoners in concentratiegebieden, onderdeel van het Corpovenista-onderzoeksprogramma.

Literatuurselectie

Adriaanse, C.C.M., J.W. van de Wardt & R.P. Hortulanus (1997) *Sociale integratie en segregatie in Amsterdam Oud-West en de Spaarndammerbuurt. Een onderzoek naar zelfredzaamheid, maatschappelijke participatie en sociale cohesie.* Utrecht: Universiteit Utrecht, Vakgroep Algemene Sociale Wetenschappen.

Amsterdamse Federatie van Woningcorporaties (2001) *Wonen in Amsterdam 2001, deel 4 Leefbaarheidsrapportage.* Amsterdam: Amsterdamse Federatie van Woningcorporaties.

Flap, H. & B. Völker (2004) *Gemeenschap, informele controle en collectieve kwaden.* In Völker, B. (red.) *Burgers in de buurt. Samenleven in school, wijk en vereniging. Jaarboek Mens & Maatschappij.* Amsterdam: Amsterdam University Press.

Kruythoff, H., W. van der Laan Bouma-Doff & M. van der Land (2006) *Armoedewijken in profiel. Een analyse van keuzeruimte en buurtbeleving in stedelijke concentratiegebieden.* Gouda: Habiforum.

Land, M. van der, G. van Daalen & H. Kruythoff (2004) *Keuzevrijheid en tevredenheid als centrale concepten van woonkeuze.* Gouda: Habiforum.

Land, M. van der, H. Kruythoff & W. van der Laan Bouma-Doff (2005) *Plek onder de zon of laatste toevluchtsoord? Keuzevrijheid in arme wijken.* Aedes Magazine 24, pp. 68-71.

Reijndorp, A. (2004) *Stadswijk. Stedenbouw en dagelijks leven.* Rotterdam: NAI Uitgevers.

Stadsdeel Westerpark (2001) *Beleidsplan SpaarndammerHout.* Amsterdam: Stadsdeel Westerpark/Projectbureau HaarlemmerHout.

Woonstichting De Key (2001) *Beleidsplan SpaarndammerHout, het samengaan van oud en nieuw.* Amsterdam: Woonstichting De Key, 26 juni.

Woonstichting De Key (2002) *Leefbaarheidsmonitor.* Amsterdam: Woonstichting De Key.